

**РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД
ЗА СОЦИЈАЛНУ ЗАШТИТУ**

**ДОМСКИ СМЕШТАЈ У СИСТЕМУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ У
РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ У 2024. ГОДИНИ**

Октобар, 2025. године

Садржај

УВОД.....	3
Сврха и делокруг извештаја.....	3
Методолошки оквир	4
Извори података и јединице посматрања	4
Нормативна основа услуге домског смештаја	5
Методолошке претпоставке и ограничења	6
ПОДАЦИ О УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ КОРИСНИКА - ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ.....	7
Број и врста установа	7
Динамика развоја (2015-2024)	8
Искоришћеност капацитета.....	9
Људски ресурси у установама	10
КОРИСНИЦИ УСТАНОВА ЗА ДОМСКИ СМЕШТАЈ.....	12
Старосна и полна структура корисника домског смештаја.....	13
Корисници са сметњама у развоју и инвалидитетом.....	15
Корисници према процењеном степену подршке.....	17
Дужина боравка корисника у установама за домски смештај.....	18
Нови корисници на домском смештају у 2024. години	20
Разлози престанка смештаја	21
ЗАКЉУЧАК СА ПРЕПОРУКАМА.....	22

УВОД

Домски смештај представља једну од основних услуга у систему социјалне заштите Републике Србије, намењену корисницима којима није могуће обезбедити адекватну подршку у оквиру породице или заједнице. Као облик институционалне бриге, домски смештај подлеже посебним нормативним и стручним стандардима, а његова улога, доступност и квалитет директно утичу на живот и добробит корисника. У светлу процеса деинституционализације и преласка ка услугама у заједници, праћење стања у овој области добија све већи значај.

Овај извештај пружа свеобухватан преглед домског смештаја у Србији за 2024. годину, уз анализу дугорочних трендова, капацитета установа, карактеристика корисника и нормативног оквира у коме се услуга реализује.

Сврха и делокруг извештаја

Извештај о домском смештају у систему социјалне заштите у Републици Србији за 2024. годину резултат је истраживања које спроводи Републички завод за социјалну заштиту - РЗСЗ, у оквиру процеса праћења и извештавања, а на основу о Закона о званичној статистици и Одлуке о програму званичне статистике¹. Републички завод за социјалну заштиту као одговорни произвођач статистике социјалне заштите² израђује методологију, прикупља и обрађује податке и израђује извештаје за праћење система социјалне заштите. Истраживање је засновано на административним подацима, док је периодика истраживања годишња, применом упитника РЗСЗ као извештајног метода.

Сврха извештаја је да обезбеди систематичан, поуздан и упоредив увид у стање, обим, структуру и динамику развоја услуге домског смештаја, као и да подржи планирање, доношење политика и унапређење квалитета у систему социјалне заштите.

Општи циљ извештаја је да се кроз анализу административних података добијених од установа за домски смештај, прикаже обим, структура и динамика ове услуге у контексту националног система социјалне заштите, уз осврт на промене у дужем временском периоду (2015–2024), ради праћења ефеката реформи, унапређења квалитета и бољег разумевања развојних потреба система социјалне заштите.

У том оквиру, извештај има следеће специфичне циљеве:

- да утврди опште карактеристике установа за домски смештај, укључујући врсту, број, капацитете, људске ресурсе;

¹ Одлука о Програму званичне статистике у периоду од 2021. до 2025. године (Сл. гласник РС, бр. 03/2021.),

Закон о званичној статистици (Сл. гласник РС, бр. бр. 104/09)

² Одлука о Програму званичне статистике у периоду од 2021. до 2025. године (Сл. гласник РС, бр. 03/2021.), Закон о званичној статистици (Сл. гласник РС, бр. бр. 104/09)

- да анализира структуру и број корисника, према типу установе, корисничким групама и другим релевантним обележјима;
- да прикаже трендове развоја установа у периоду 2015–2024, са посебним освртом на разлике између јавног и општег³ сектора;
- да идентификује и анализира развојне обрасце у мрежи установа домског смештаја, са посебним освртом на експанзију општег сектора за одрасле и старије као одраз демографских и тржишних кретања, као и на смањену искоришћеност капацитета установа за децу и младе у контексту деинституционализације и преласка ка услугама у заједници;
- да допринесе унапређењу процеса мониторинга, евалуације и стратешког планирања у систему социјалне заштите кроз употребу званичних статистичких података.

Извештај је структуриран у три тематске целине које пружају увид у функционисање домског смештаја у систему социјалне заштите. У првом делу приказане су опште карактеристике установа које пружају услугу домског смештаја, укључујући укупан број установа, њихову географску распоређеност, врсте установа, смештајне капацитете, као и податке о људским ресурсима, односно броју и структури запослених. Други део извештаја посвећен је структури и карактеристикама корисника приказаних према различитим дисагрегацијама. У трећем делу извештаја дати су закључци и препоруке за унапређење система, засновани на уоченим трендовима и изазовима у функционисању домског смештаја у Републици Србији.

Методолошки оквир

Предмет извештаја је домски смештај у систему социјалне заштите у 2024. години.

Извори података и јединице посматрања

Подаци који чине основу овог извештаја прикупљени су путем Годишњег упитника о раду установа социјалне заштите (Упитник СЗ-ДС), који установе домског смештаја достављају Републичком заводу за социјалну заштиту у складу са Законом о социјалној заштити и Законом о званичној статистици. Обавезу извештавања имају све установе које пружају услугу домског смештаја. Јединице посматрања су установе за смештај корисника, класификоване према врсти, сектору (јавни/општи), територијалној

³ **Општи сектор** обухвата све правне и физичке субјекте који делују ван јавног сектора, односно чији оснивач није Република Србија, аутономна покрајина или јединица локалне самоуправе. Овај сектор обухвата организације које пружају услуге или обављају делатности од јавног интереса на некомерцијалној или комерцијалној основи, укључујући удружења грађана, привредна друштва, предузетнике и друге облике организовања регистроване у складу са законом.

припадности и типу корисника и другим релевантним карактеристикама. Подаци су прикупљени у електронском формату, а процес прикупљања укључује унапред дефинисане контролне механизме и логичке валидације. Подаци се односе на 2024. годину, док су за потребе анализа трендова обухваћени и подаци за период 2015–2024.

Обраду и анализу података реализовало је Одељење за истраживање РЗСЗ.

Нормативна основа услуге домског смештаја

Домски смештај је, у складу са Законом о социјалној заштити, привремен облик заштите који се обезбеђује када друге услуге и облици подршке нису доступни или нису довољни⁴. За пунолетне особе смештај се одређује на период до 12 месеци уз пуно поштовање воље и жеље корисника изражене у форми информисаног пристанка, а за малолетне до 6 месеци уз сагласност надлежног министарства. Одлука којом се продужава услуга смештаја мора садржати временски период на који се односи и који не може бити дужи од шест месеци за малолетна лица, односно 12 месеци за пунолетна лица, као и детаљно образложење оправданости продужавања смештаја у установи. Посебна заштита важи за децу млађу од три године⁵, која могу бити смештена само изузетно, не дуже од два месеца, осим на основу посебне сагласности надлежног министарства.

Циљ смештаја је да буде привремен и да води ка мање рестриктивном облику заштите. Смештај малолетника се примењује само уколико постоје оправдани разлози, а престаје када се стекну услови за алтернативни смештај у заједници.

Захтеви за спровођење процеса деинституционализације произилазе и из различитих стратешких⁶ аката и конвенција. Посебно осетљива корисничка група су особе са инвалидитетом и деца са сметњама у развоју. Тако, Конвенција о правима особа са инвалидитетом има за циљ „унапређивање, заштиту и осигуравање пуног и једнаког уживања свих људских права и основних слобода особа са инвалидитетом, укључујући и право на живот у заједници”⁷.

Коришћење услуге смештаја⁸ престаје одлуком надлежног центра за социјални рад односно пружаоца услуге, и то у случајевима када је обезбеђена подршка за живот у

⁴ Закон о социјалној заштити, Сл. гласник РС“, бр. 24/2011

⁵ Члан 52 Закона о социјалној заштити, "Сл. гласник РС“, бр. 24/2011

⁶ Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022–2026. године, „Службени гласник РС“, број 12 од 1. фебруара 2022.

⁷ Члан 1. Закона о потврђивању Конвенција о правима особа са инвалидитетом, "Службени гласник РС"- Међународни уговори“, број 42/09.

⁸ Члан 18 Закон о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити, „Службени гласник РС“, бр. 126/2021 од 23.12.2021.

заједници, смрћу корисника или на захтев корисника без обзира на степен пословне способности, односно законског заступника малолетног корисника⁹.

Минимални стандарди домског смештаја дефинисани су *Правилником о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите*. Основни услов за добијање лиценце за пружање услуге јесте испуњеност ових стандарда, који се односе на локацију, простор, опрему, организацију, број и стручност запослених, као и на процену, планирање и реализацију услуге. Право на лиценцу има организација која је регистрована у складу са законом, испуњава све прописане услове и најмање две године успешно пружа услуге социјалне заштите. Лиценцу издаје министарство надлежно за социјалну заштиту, на период од шест година¹⁰.

Методолошке претпоставке и ограничења

Методологија извештаја је усклађена са стандардима званичне статистике и аналитичким потребама система социјалне заштите. У обзир су узети:

- специфични регулаторни услови примене услуге смештаја (временска ограничења, узраст корисника, деинституционализација),
- потенцијалне неусаглашености у извештавању установа (нпр. недостајући или непотпуни подаци),
- ограниченост у квалитативним подацима (подршка, квалитет услуга, индивидуални планови).

Резултати се интерпретирају у светлу ових ограничења, као и узимајући у обзир стратешке правце развоја система социјалне заштите.

⁹ Кориснику може престати коришћење услуге смештаја и на образложени предлог пружаоца услуге, када је о смештају одлучивао надлежни центар за социјални рад, у случајевима повреде правила понашања и организације живота код пружаоца услуге, прописаних општим актима пружаоца услуге, у складу са законом.

¹⁰ Члан 178 Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

ПОДАЦИ О УСТАНОВАМА ЗА СМЕШТАЈ КОРИСНИКА - ОПШТЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Број и врста установа

Установе социјалне заштите које пружају услуге домског смештаја оснивају се као установе за децу и младе или као установе за одрасле и старије¹¹. Уредбом о мрежи установа социјалне заштите¹² ближе се уређују просторни распоред и делатност установа, њихови капацитети и групе корисника.

У 2024. години у Републици Србији је укупно 336 установа за смештај корисника и то:

- Установе за децу и младе без родитељског старања – 10 установа (3%)
- Установе за децу и младе са сметњама у развоју – 6 установа (2%)
- Установе за васпитање деце и омладине - 3 установе (1%)
- Установе за одрасле са инвалидитетом – 16 установа (5%)
- Установе за одрасле и старије - јавни сектор – 41 установа (12%) и установе за одрасле и старије - општи сектор – 260 установа (77%)¹³.

Највећа концентрација установа за смештај је у Београдском региону (48,2%), а затим у Војводини, док су у остала два региона капацитети знатно скромнији. У Београду и Војводини бележи се најдинамичнији развој када је у питању број установа, посебно у делу установа за одрасле и старије из општег сектора (Табела 1).

Табела 1. Установе за домски смештај према врсти установа и региону, 2024.

Врста установа	УКУПНО	Регион			
		Београдски	Војводина	Шумадија и Западна Србије	Јужна и Источна Србија
УКУПНО	336	162	99	37	38
Установе за децу и младе без родитељског старања	10	1	4	2	3
Установе за децу и младе са сметњама у развоју	6	2	2	1	1
Установе за васпитање деце и омладине	3	1	0	0	2
Установе за одрасле са инвалидитетом	16	1	6	4	5
Установе за одрасле и старије - јавни сектор	41	3	16	12	10
Установе за одрасле и старије - општи сектор	260	154	71	18	17

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему СЗ, Уредба о мрежи установа социјалне заштите, РЗС – Административно територијална подела РС

¹¹ Члан 63 Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011)

¹² Мрежу установа социјалне заштите доноси Влада Републике Србије, "Службени гласник РС", бр. 16 од 7. марта 2012, 12 од 5. фебруара 2013.

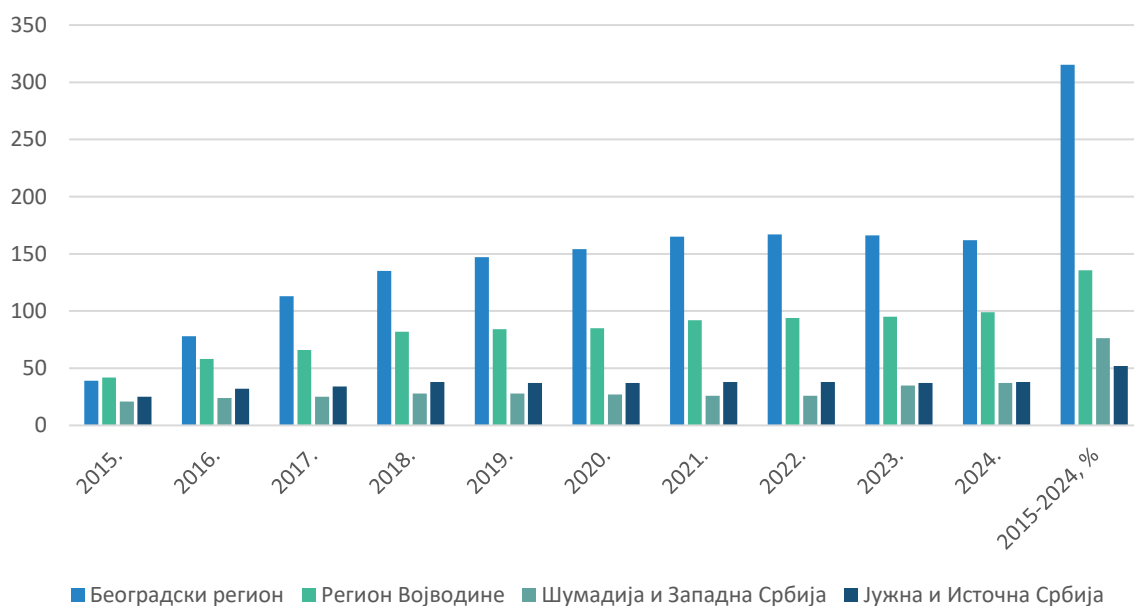
¹³ РЗСЗ користи класификацију установа према циљним групама корисника јер класификација у Уредби о мрежи установа није погодна у аналитичке сврхе.

Динамика развоја (2015-2024)

Укупан број установа порастао је са 127 у 2015. на 336 у 2024. години, што је раст од 164,6% (Графикон 1).

- Најинтензивнији раст догодио се у периоду 2015-2018, када је број установа више него удвостручен.
- Од 2019. до 2024. присутан је умерен раст без већих осцилација.

Графикон 1. Укупан број установа за домски смештај према регионима, 2015 – 2024.

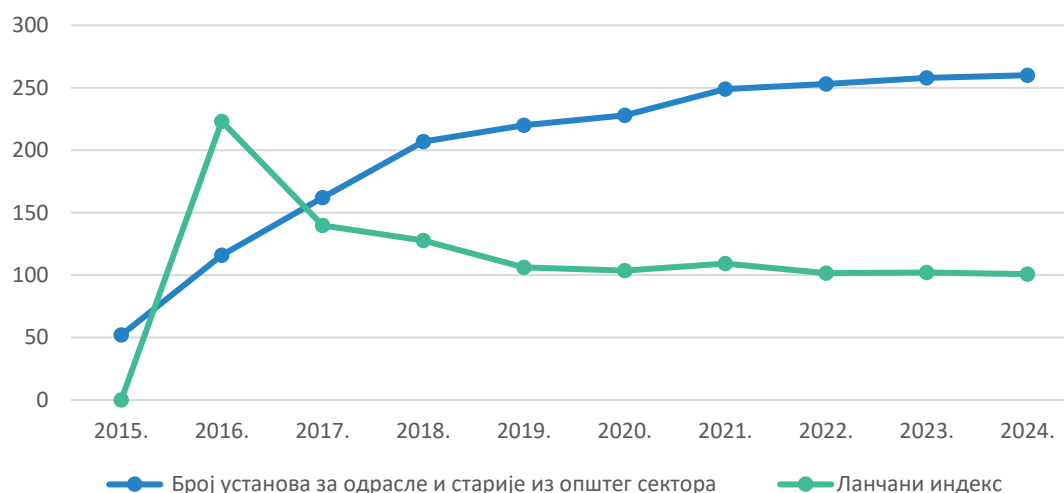

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему СЗ, Уредба о мрежи установа социјалне заштите, РЗС – Административно територијална подела РС

Целокупни раст система домског смештаја највећим делом је последица развоја општег сектора за одрасле и старије:

- Број установа у општем сектору је порастао са 52 (2015) на 260 (2024) или за 400%.
- Већ 2016. године број установа је више него утростручен у односу на почетну 2015. годину, а до 2018. године скоро учетворостручен (Базни индекс).
- Највећи скок био је између 2015. и 2016. године (223,1%), што потврђује интензивну експанзију (Ланчани индекс). Након тога, вредности су стабилизоване на нивоу од 100–110%, што представља умерен, али и даље конзистентан тренд раста (Графикон 2).

Графикон 2. Установе за одрасле и старије из општег сектора, 2015 - 2024., ланчани индекс

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему СЗ, Уредба о мрежи установа социјалне заштите

Континуиран и убрзан раст броја установа за одрасле и старије, посебно у општем сектору условљен је са једне стране порастом потреба за смештајем услед демографских промена и старења становништва, а са друге стране логиком тржишта и профитабилношћу ове делатности. Овакав развој подржан је и Законом о социјалној заштити¹⁴ који предвиђа мешовит систем услуга (јавни и општи сектор) уз поштовање стандарда квалитета и лиценцирање пружаоца услуга.

Насупрот томе, мали број установа за децу и младе, као и установа за особе са инвалидитетом, у складу је са стратешким циљевима система социјалне заштите, који инсистира на процесу деинституционализације и развоју услуга у заједници.

Искоришћеност капацитета

Просечна попуњеност капацитета свих домова за смештај у 2024. години је 87%, што је на нивоу претходне године када је попуњеност износила 88,9%.

Најнижи степен искоришћености бележе установе за децу и младе без родитељског старања (54,0%) и установе за васпитање деце и омладине (44,8%), док су установе за децу и младе са сметњама у развоју (90,6%), установе за одрасле са инвалидитетом (90,7%) и установе за одрасле и старије у јавном сектору (92,1%) међу најпопуњенијим. Установе за одрасле и старије у општем сектору имају 83,6% искоришћених капацитета (Графикон 3).

¹⁴ Закон о социјалној заштити, Сл. гласник РС“, бр. 24/2011

Ниска попуњеност капацитета у установама за децу без родитељског старања последица је деинституционализације, уз планирану трансформацију у центре за децу и породицу.

Графикон 3. Искоришћеност капацитета домског смештаја према врсти установа, 2024., %

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему СЗ, Уредба о мрежи установа социјалне заштите

Људски ресурси у установама

У 2024. години у установама за домски смештај запослено је укупно 10.051 лице. Према врсти установа, највећи број запослених ради у установама за одрасле и старије – у општем сектору 3.584 (35,7%) и у јавном сектору 3.548 лица (35,3%). Следе установе за одрасле са инвалидитетом, са укупно 1.528 (15,2%) запослених. У установама за децу и младе са сметњама у развоју ангажовано је 771 лице, што је 7,7%, док је у установама за децу и младе без родитељског старања радило 534 или 5,3% свих запослених у установама за домски смештај. Најмањи број запослених забележен је у установама за васпитање деце и омладине – 86 лица (Табела 2).

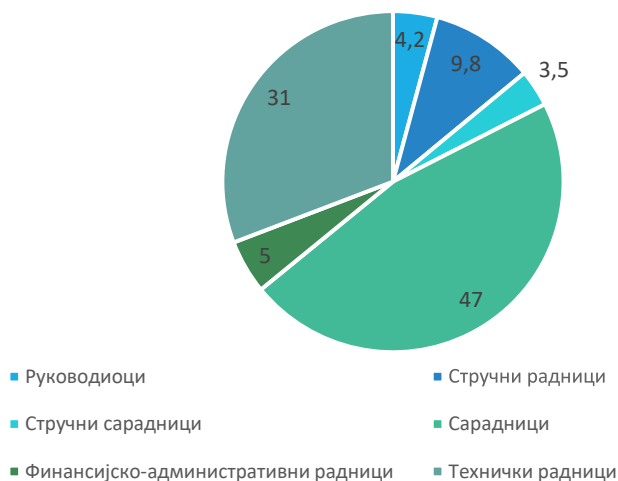
Табела 2. Запослени у установама за смештај, 2024.

Врста установа	Број запослених	%
Укупан број запослених	10.051	100
Установе за децу и младе без родитељског старања	534	5,3
Установе за децу и младе са сметњама у развоју	771	7,7
Установе за васпитање деце и младих	86	0,8
Установе за одрасле са инвалидитетом	1528	15,2
Установе за одрасле и старије – јавни сектор	3548	35,3
Установе за одрасле и старије – општи сектор	3584	35,7

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему СЗ, Уредба о мрежи установа социјалне заштите

У структури радне снаге према врсти посла, најзаступљенији су сарадници - 4.683 запослена лица (47%), затим технички радници - 3.096 (31%). Укупно је запослен 981 стручни радник (9,8%), као и 356 стручних сарадника (3,5%), 508 финансијско-административних радника (5%) и 427 руководиоца (4,2%) (Графикон 4).

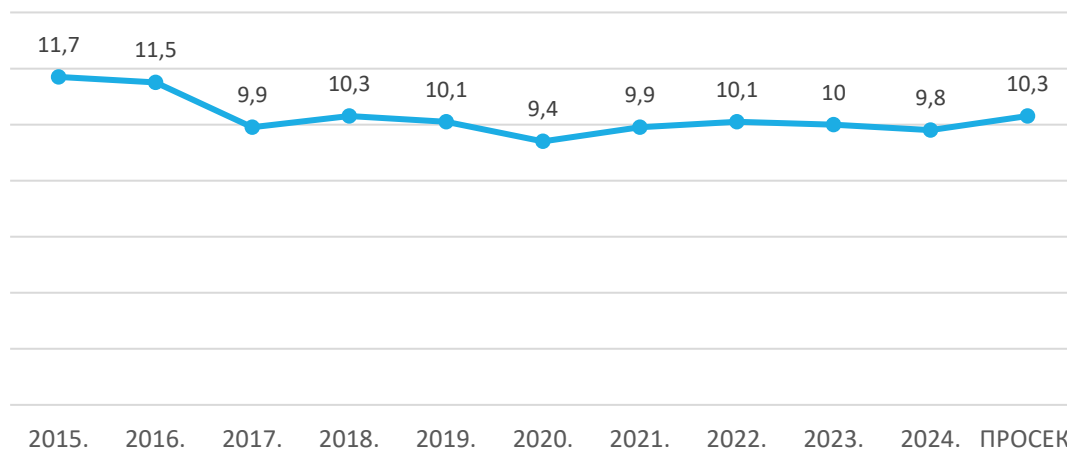
Графикон 4. Структура запослених према врсти посла, 2024., %

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

У периоду од 2015. до 2024. године, просечан удео стручних радника у укупном броју запослених у установама за домски смештај социјалне заштите износио је 10,3%. Уочава се благи тренд смањења — са 11,7% у 2015. години, на 9,8% у 2024. години.

Графикон 5. Удео стручних радника у укупном броју запослених, 2015 – 2024., %

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

КОРИСНИЦИ УСТАНОВА ЗА ДОМСКИ СМЕШТАЈ

У 2024. години у установама за домски смештај у Србији на смештају је укупно 23.452 корисника. Највећи број или 17.492 корисника је на смештају у установама за одрасле и старије особе (8.295 у јавном, а 9.197 у општем сектору) што чини чак три четвртине, односно 74,6% укупног броја свих корисника на смештају у систему социјалне заштите. Удео корисника у установама за одрасле са инвалидитетом износи 17% корисника (3.982 особе), док је у установама за децу и младе са сметњама у развоју смештено 5,8% (1.374) корисника. Најмање корисника је у установама за децу и младе без родитељског старања (2,4%) и у установама за васпитање деце и омладине (0,2%) корисника (Табела 3).

Старије особе чине најзаступљенију категорију корисника (70,7%), што указује на то да је домски смештај најпре усмерен ка збрињавању старије популације. Знатно мањи број чине одрасли (24,8%), док су деца (2,7%) и млади (1,8%) најмање заступљене категорије корисника.

Табела 3. Број корисника домског смештаја према врсти установа, 2024.

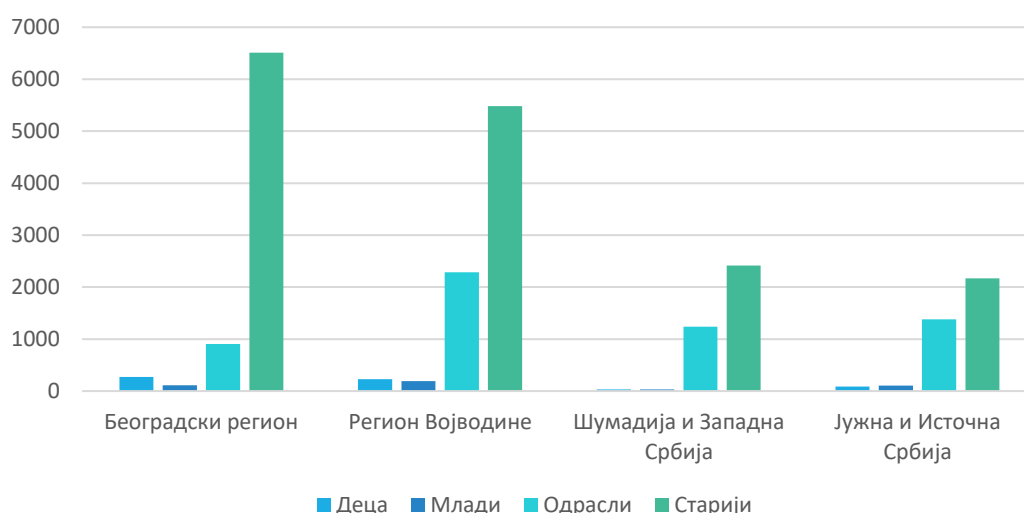
Врста установа	Укупно	Деца	Млади	Одрасли	Старији
УКУПНО	23.452	622	438	5.815	16.577
Установе за децу и младе без родитељског старања	552	432	110	10	0
Установе за децу и младе са сметњама у развоју	1.374	141	269	925	39
Установе за васпитање деце и омладине	52	49	3	0	0
Установе за одрасле са инвалидитетом	3.982	0	56	3.106	820
Установе за одрасле и старије - јавни сектор	8.295	0	0	1.173	7.122
Установе за одрасле и старије - општи сектор	9.197	0	0	601	8.596

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

Регионално посматрано, највећи број корисника домског смештаја има Регион Војводине – 8.187, затим Београдски регион са 7.807, док региони Шумадије и Западне Србије и Јужне и Источне Србије имају приближан број корисника – 3.717, односно 3.741 респективно (Графикон 6). Удео броја корисника домског смештаја у односу на број становника региона највећи је у Београдском региону и региону Војводине, где износи по 0,5%.

Посебно је уочљиво да се у Београду налази највише старијих корисника – 6.510, што је, између осталог, последица веће урбанизације и боље доступности услуга, односно установа за смештај, нарочито у општем сектору. У прилог томе говори и податак о уделу старијих корисника домског смештаја у укупном броју старијих становника региона, који у Београдском региону износи 1,9%. У региону Војводине тај удео је 1,4%, док у Шумадији и Западној Србији и Јужној и Источној Србији износи по 0,6%.

Графикон 6. Број корисника домског смештаја према регионима, 2024.

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему СЗ, РЗС - Административно територијална подела РС

Старосна и полна структура корисника домског смештаја

Највећи број старијих корисника смештен у установе за одрасле и старије у општем сектору – чак 8.596 лица, док јавни сектор збрињава нешто мање – 7.122 корисника. Истовремено, у установама за децу и младе са сметњама у развоју и даље је присутан велики број одраслих – 925 особа, што чини 67,3% укупног броја корисника у тим установама. Ово показује да су одрасли са сметњама у развоју и даље најзаступљенија корисничка група у установама које су првобитно биле намењене деци и младима.

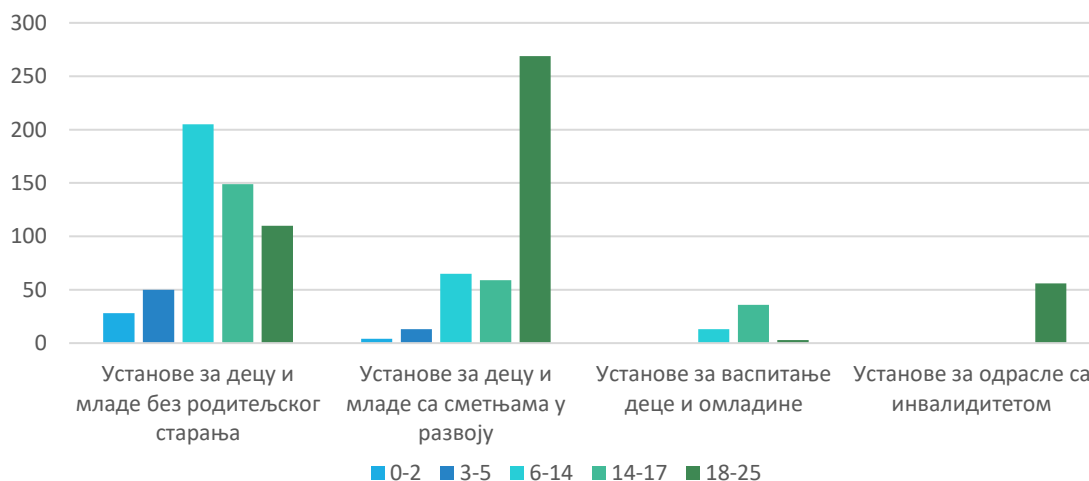
Према подацима за 2024. годину, у установама за домски смештај било је укупно 622 деце. Највећи број њих смештен је у установама за децу и младе без родитељског старања – 432 (69,5%), док је у установама за децу и младе са сметњама у развоју било 141 дете, што представља 22,7% укупног броја деце на домском смештају.

Младих особа је у 2024. години било 438, што чини 1,8% од укупног броја свих корисника на смештају. Међутим, присуство 56 младих особа у установама за одрасле са инвалидитетом указује на потребу за унапређењем система подршке младима у институцијама. Без стратешког и континуираног приступа осамостаљивању младих, посебно оних из осетљивих група, постоји ризик од њихове дуготрајне институционализације и трајне социјалне искључености (Графикон 7).

Иако су националне стратегије, попут Стратегије деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници¹⁵, као и Закон о социјалној заштити¹⁶, јасно усмерене ка смањењу институционалног збрињавања и развоју услуга у заједници, спровођење ових мера у пракси је и даље споро. Због недовољно развијених услуга у локалним заједницама и ограничених могућности за подршку по изласку из система, многи корисници по навршетку пунолетства остају у истим установама, без реалних услова за самосталан живот.

С друге стране, охрабрује податак да се број деце у овим установама континуирано смањује, па су у 2024. години деца чинила свега 2,7% укупног броја корисника на смештају. Реч је о наставку позитивног тренда спречавања институционализације у најосетљивијем развојном периоду, у складу са међународним стандардима и препорукама које истичу значај одрастања деце у породичном окружењу. Стопа деце на домском смештају је међу најнижим у Европи, а у поређењу са ЕУ и ЦИС земљама је такође значајно испод просека (стопа деце на домском смештају у Србији износи 50, а просек у другим земљама је 216,7)¹⁷. Међутим, у 2024. години на смештају у установама је смештено 32 деце млађе од три године што указује да је неопходно континуирано јачати системе ране подршке породицама у ризику и значајно улагати у развој хранитељства, посебно за децу најмлађег узраста (Графикон 7).

Графикон 7. Број деце и младих на домском смештају према врсти установа и старости, 2024.

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

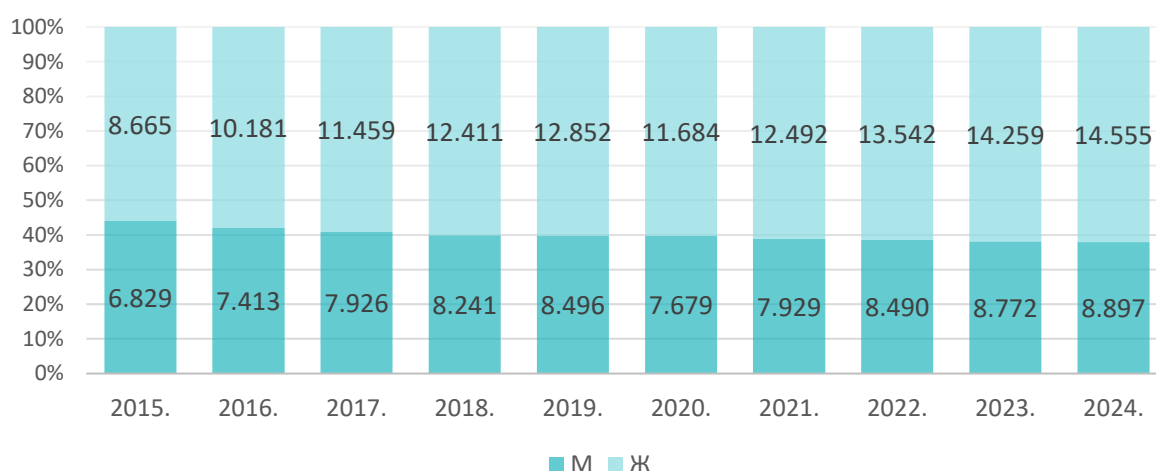
¹⁵ Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022–2026. године, „Службени гласник РС“, број 12 од 1. фебруара 2022.

¹⁶ "Сл. гласник РС", бр. 24/2011

¹⁷ Извор: TransMONEE database, за 2024. годину

У погледу полне структуре корисника домског смештаја, подаци за 2024. годину показују да су од укупно 23.452 корисника, 8.897 су мушкарци, а 14.555 жене. Жене и у 2024. години чине значајну већину, односно 62,1% укупног броја, док је учешће мушкараца 37,9%. Овај однос је у великој мери стабилан у последњој деценији, са благим флукуацијама. У периоду од 2015. до 2024. године, приметан је раст и броја мушкараца и броја жена на домском смештају, при чему је раст броја жена знатно израженији. Ова тенденција, између осталог, указује на потребу за родно осетљивим приступом у планирању и развоју услуга домског смештаја, како би се боље одговорило на специфичне потребе жена, посебно у контексту старења, здравствене заштите и дуготрајне неге (Графикон 8).

Графикон 8. Полна структура корисника домског смештаја, 2015 – 2024.

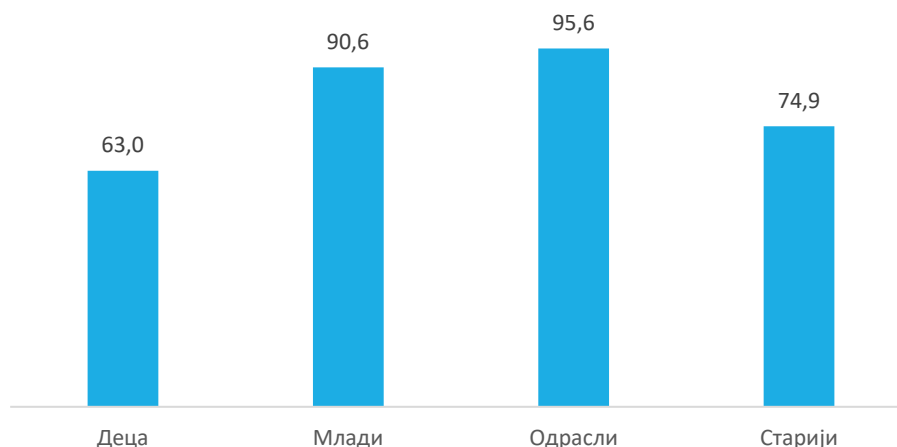

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

Корисници са сметњама у развоју и инвалидитетом

У 2024. години, особе са инвалидитетом/сметњама у развоју чине значајну већину корисника домског смештаја – чак 80% укупне популације у овим установама има неки облик инвалидитета/сметње у развоју. Највиши удео је међу одраслима, од укупног броја одраслих на смештају 95,6% има неки облик инвалидитета. Код младих је удео такође висок и износи 90,6%. Удео деце са сметњама у развоју износи 63%, док у укупном броју старијих на смештају 74,9% корисника има инвалидитет (Графикон 9).

Графикон 9. Удео особа са сметњама у развоју и инвалидитетом у укупном броју корисника домског смештаја према старости, 2024., %

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

Установе за децу и младе са сметњама у развоју и за одрасле са инвалидитетом имају стопостотну заступљеност особа са инвалидитетом/сметњама у развоју, што је очекивано с обзиром на њихову намену. Међутим, висок удео бележи се и у другим типовима установа: у установама за васпитање деце и младих (55,8%) и у домовима за децу без родитељског старања (55,1%). Такође, у установама за старије, особе са инвалидитетом чине 74,7% корисника (Графикон 10). Налази потврђују да се институционална нега у великој мери користи као примарни одговор на инвалидитет/сметње у развоју у свим узрасним групама, што је супротно савременим принципима инклузије и деинституционализације.

Графикон 10. Удео особа са сметњама у развоју и инвалидитетом у укупном броју корисника домског смештаја према врсти установа, 2024.

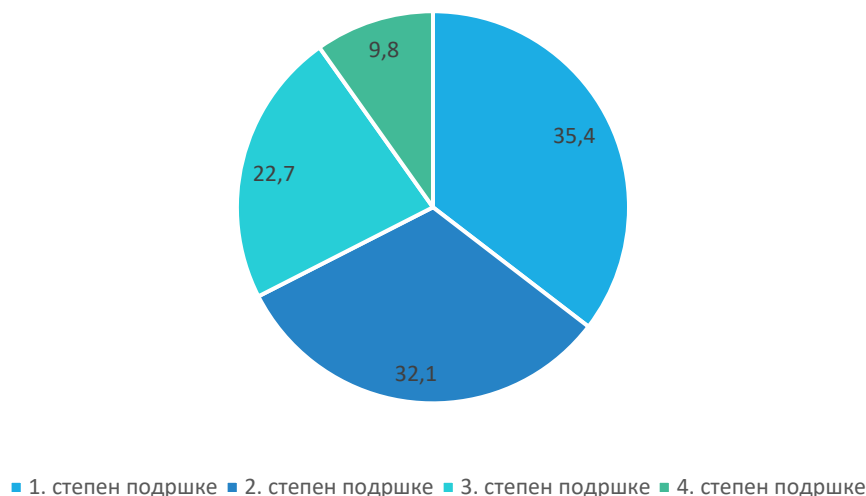
Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

Корисници према процењеном степену подршке

На основу расположивих података у 2024. години од укупног броја корисника којима је процењен степен подршке (23.360), највећи број њих налази се у првом степену подршке – 8.274 лица (35,4%). Ова категорија обухвата кориснике којима је неопходна интензивна подршка, односно они нису у могућности да се самостално брину о себи и обављају свакодневне активности, те им је потребно физичко присуство и континуирана помоћ другог лица уз 24-часовни надзор (Графикон 11).

У другом степену подршке налази се 7.492 корисника (32,1%), који се могу бринути о себи уз физичко присуство и сталну помоћ другог лица, али им је и даље потребан већи степен подршке. Трећи степен подршке, који обухвата 5.298 лица (22,7%), односи се на кориснике који су способни да се брину о себи, али уз повремени надзор и подршку, што указује на делимичну самосталност. Најмање корисника, 2.296 лица (9,8%), налази се у четвртом степену подршке, који се односи на особе које функционишу самостално, али им је потребно повремено подсећање или усмерење.

Графикон 11. Корисници према степенима подршке, 2024., %

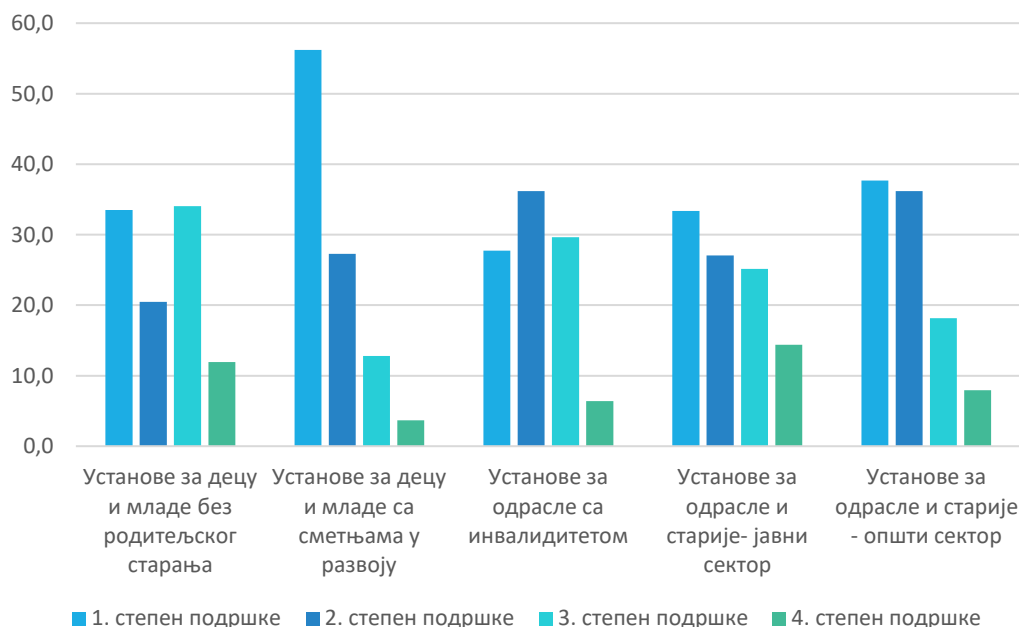

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

Посматрано према врсти установа, у установама за децу и младе са сметњама у развоју, чак 56,2% корисника је у првом степену подршке, што указује на велику функционалну зависност и потребу за интензивном негом. Установе за децу без родитељског старања имају највише корисника у трећем степену (34,1%). У установама за одрасле са инвалидитетом, као и у установама за одрасле и старије у јавном и општем сектору, доминирају први и други степен подршке, што указује на потребу за сталном или

чешћом физичком помоћи, али и на присутан одређени ниво очуване самосталности код дела корисника (Графикон 12).

Графикон 12. Корисници према степену потребне подршке и врсти установе, 2024., %

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

Заједничка карактеристика свих установа је релативно мали број корисника у четвртном степену подршке – односно оних који функционишу самостално уз минималну интервенцију. Насупрот томе, доминантно присуство корисника у првом и другом степену подршке потврђује да су установе домског смештаја углавном намењене особама којима је потребна значајна или континуирана помоћ у свакодневном функционисању. Ово указује на неопходност системског унапређења – организацију рада и развој услуга прилагођених различитим нивоима подршке, како би се обезбедио достојанствен и квалитетан живот свим категоријама корисника.

Дужина боравка корисника у установама за домски смештај

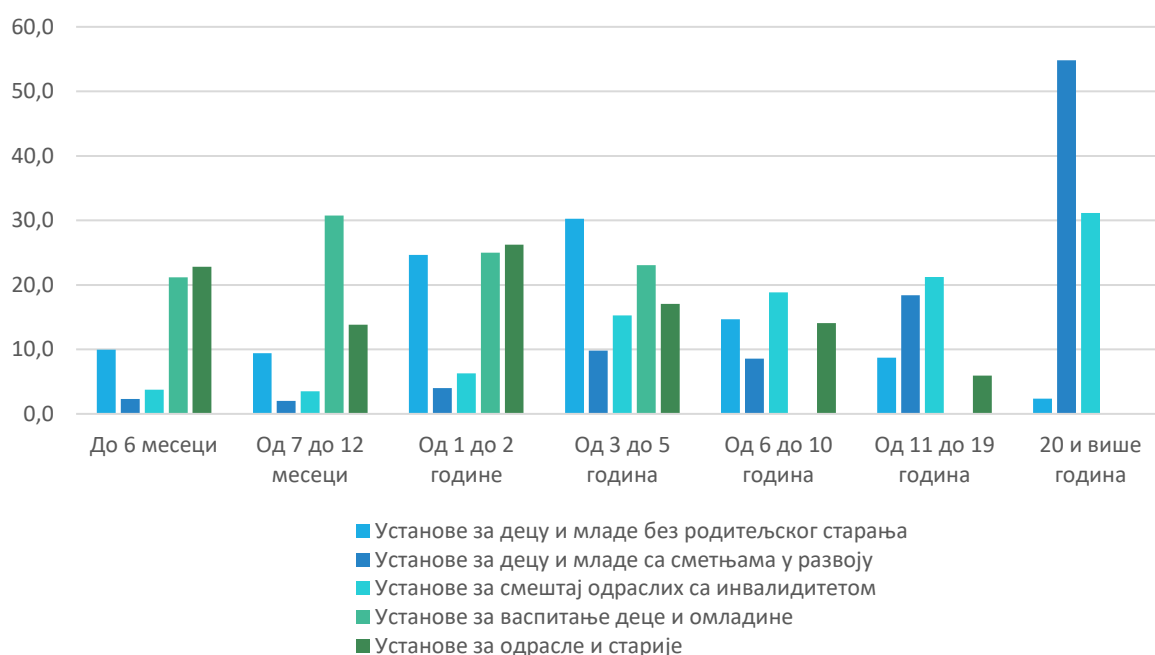
Дужина боравка корисника се разликује зависно од врсте установе. Према Закону о правима корисника услуга привременог смештаја у социјалној заштити¹⁸ смештај у установи је временски ограничен и не може бити одређен на период дужи од 12 месеци за пунолетна лица, односно шест месеци за малолетна лица. Одлука којом се продужава услуга смештаја мора садржати временски период на који се односи, и који не може бити дужи од шест месеци за малолетна лица, односно 12 месеци за пунолетна лица, као и детаљно образложење оправданости продужавања смештаја у установи.

¹⁸ „Службени гласник РС“, бр. 126/2021 од 23.12.2021, члан 13 и члан 17.

Међутим, пракса показује значајна одступања од ових законских оквира:

- У установама за децу и младе са сметњама у развоју, 18,4% корисника борави у установи између 11 и 19 година, док је чак 54,8% у смештају дуже од 20 година.
- У установама за смештај одраслих са инвалидитетом, 21,2% корисника борави од 11 до 19 година, а 31,2% дуже од 20 година.
- У установама за васпитање деце и омладине, 23,1% корисника који су смештени на основу одлуке органа старатељства (без изречене мере) бораве у установи између три и пет година (Графикон 13).

Графикон 13. Корисници према дужини боравка и врсти установа, 2024., %

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

У установама за домски смештај од укупно 32 деце старости до три године, 90% њих борави у овим установама дуже од два месеца, иако се према Закону о социјалној заштити¹⁹ детету до три године смештај обезбеђује изузетно, најдуже до два месеца, осим на основу сагласности министарства надлежног за социјалну заштиту (Графикон 14).

¹⁹ Члан 52

Графикон 14. Деца до три године на домском смештају према дужини боравка, 2024., %

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

Иако су законски оквири јасно дефинисали привременост смештаја у установама социјалне заштите, подаци за 2024. годину као и претходних година, показују да велики број корисника, посебно особа са инвалидитетом и деце са сметњама у развоју, борави у тим установама дугорочно, понекад и више деценија.

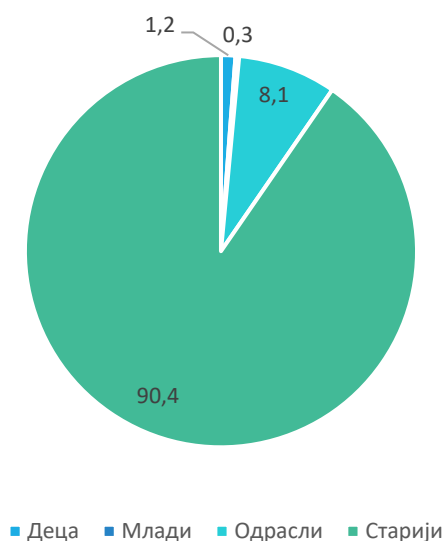
Ова ситуација указује на неопходност ревидирања постојеће праксе смештаја како би се обезбедила већа усаглашеност са законом, као и на потребу за јачањем услуга у заједници које би омогућиле алтернативне облике подршке и смањиле зависност од институционалног збрињавања. Поред тога, потребно је интензивирати процес деинституционализације, нарочито када је реч о деци, младима и особама са инвалидитетом.

Нови корисници на домском смештају у 2024. години

У 2024. години у установе за домски смештај примљено је укупно 13.838 нових корисника. Највећи удео чине старије особе, које представљају чак 90,4% нових пријема, што потврђује континуирани тренд раста потребе за институционалним збрињавањем ове популације. Од укупног броја новопримљених старијих лица, 71,3% је смештено у установе из општег сектора, док је 28,7% смештено у јавне установе.

Одрасли корисници чине 8,1%, док је учешће младих (1,2%) и деце (0,3%) међу корисницима смештеним у току 2024. године минимално (Графикон 15).

Графикон 15. Нови корисници на домском смештају према старости, 2024., %

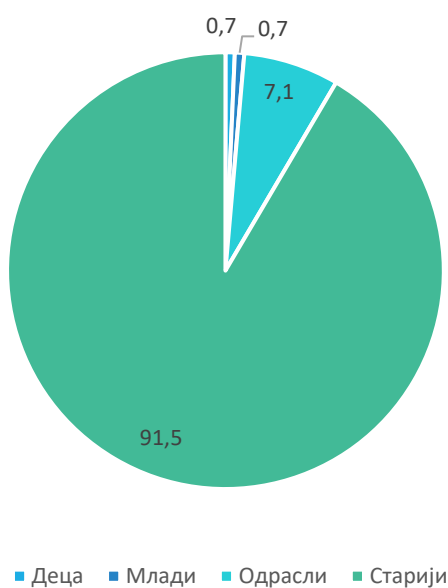

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

Разлози престанка смештаја

У 2024. години смештај у установама социјалне заштите престао је за укупно 11.633 корисника. Највећи проценат оних који су напустили институционални смештај чине старији корисници — чак 91,5%, док знатно мањи удео чине одрасли (7,1%), млади (0,7%) и деца (0,7%) (Графикон 16).

Графикон 16. Корисници којима је прекинут смештај према старости, 2024., %

Извор: Годишњи извештаји о раду установа за смештај у систему социјалне заштите

Најдоминантнији разлог престанка смештаја међу пунолетним корисницима била је смрт, која се односила на 8.388 особа, што представља 72,1% укупног броја корисника којима је престао смештај. Код деце је смрт као разлог забележена у 9 случајева.

Премештај је у 2024. години био разлог престанка смештаја за 662 корисника (5,7%), од чега је 604 пунолетних и 16 деце премештено у друге установе. Ово указује на то да премештај у највећем броју случајева не представља напуштање система, већ наставак институционалног збрињавања.

Позитивни исходи, као што су повратак у биолошку или сродничку породицу, осамостаљивање или усвојење, забележени су у 1614 случајева (13,9%). Од тога је повратак у породицу био најчешћи разлог: 1.550 пунолетних (13,3%) и 23 деце (0,2%) су се вратили у биолошке или сродничке породице.

ЗАКЉУЧАК СА ПРЕПОРУКАМА

Домски смештај у Србији у 2024. години карактерише доминација броја установа за смештај одраслих и старијих, посебно у сегменту општег сектора, што јасно одражава тренд старења становништва, као и профитабилност услуга за ову циљну групу. Истовремено, деинституционализација смештаја за децу се наставља, али је праћена спорим развојем алтернативних услуга у заједници. Значајан удео корисника су особе са инвалидитетом или сметњама у развоју, уз висок ниво функционалне зависности, што указује на потребу за свеобухватном подршком.

Иако је укупан капацитет установа високо искоришћен (87%), подаци о недовољној заступљености стручног кадра (само 9,8%) и високој потреби за првим и другим степеном подршке (67,5% корисника) постављају питање квалитета услуга и одрживости система. Поред тога, родне разлике, регионалне неравномерности, дужина боравка у установама, као и све већа потреба за разним врстама подршке, додатно указују на потребу за прилагођеним, инклузивним и одрживим решењима.

Преглед најважнијих запажања:

- У 2024. години у Републици Србији услуге смештаја је пружало укупно 336 установа за домски смештај. Највећи допринос расту броја установа има општи сектор за одрасле и старије, који чини чак 77% свих установа, са повећањем од 400% у односу на 2015. годину. Ова експанзија одражава демографске потребе (старење становништва), али и тржишну профитабилност сектора, која привлачи нове пружаоце услуга.

- Иако укупан ниво попуњености капацитета остаје висок (87%), подаци указују на структурне разлике у искоришћености по врсти установа. Најнижу попуњеност имају установе за децу и младе, што је последица активне деинституционализације и преласка ка моделу услуга у заједници. Овај процес је у складу са стратешким правцем социјалне политике у Србији.
- Када је реч о људским ресурсима, у систему је запослено 10.051 лице, али се бележи смањење удела стручних радника са 11,7% (2015) на 9,8% (2024), што може указивати на потенцијалне изазове у очувању квалитета услуга, посебно у условима интензивног ширења општег сектора.
- Установе за домски смештај у Србији и даље имају доминантно институционални карактер, са фокусом на збрињавање старијих особа и особа са инвалидитетом или сметњама у развоју. Највећи удео корисника (70,6%) чине старије особе, што одражава демографске промене, али и недовољно развијене услуге у заједници за ову популацију.
- Жене су корисници смештаја у знатно већем броју од мушкараца – чине 62,1% свих корисника, што захтева родно осетљив приступ у планирању услуга.
- Број деце у институцијама се континуирано смањује – у 2024. чине само 2,7% укупног броја корисника, што је у складу са циљевима деинституционализације.
- Присуство деце млађе од три године у домовима указује на потребу за јачањем породично оријентисаних услуга, укључујући хранитељство и рану интервенцију.
- Висок удео особа са инвалидитетом или сметњама у развоју — 80% од укупног броја корисника — потврђује да институције и даље представљају примарни облик збрињавања ове популације. Посебно је значајан податак да удео деце са сметњама у развоју износи 63%, што указује на то да је и у најмлађим категоријама потребна значајна подршка и специјализоване услуге.
- Већина корисника захтева интензивну или сталну подршку – 67,5% је у првом и другом степену подршке, што указује на висок степен функционалне зависности.
- Дуготрајан институционални боравак јавља се као правило, а не изузетак. Иако закон предвиђа привременост смештаја у установама социјалне заштите, у пракси је боравак корисника често дугорочан, нарочито за пунолетне кориснике са инвалидитетом и децу са сметњама у развоју.
- Регионалне разлике су изражене – највише корисника је у Војводини и Београду.

Домски смештај у Републици Србији је на прекретници – између традиционалног институционалног приступа и савремених, инклузивних и хуманијих облика подршке. Уочене тенденције – попут пораста приватних капацитета за смештај старијих, континуитета деинституционализације деце, као и високог учешћа особа са инвалидитетом и значајном функционалном зависношћу – указују на потребу за системским, свеобухватним приступом.

Одрживост и квалитет система социјалне заштите могу се обезбедити само кроз јасно дефинисан стратешки правац, системско улагање у људске ресурсе и фокус на стварне потребе корисника. Истовремено, потребно је смањити регионалне и родне неједнакости у приступу услугама, осигурати стручну и финансијску подршку породично оријентисаним облицима збрињавања и услугама за самостално становање. Такође је важно обезбедити доследну примену стандарда у свим секторима, укључујући и општи сектор.

Будући кораци морају бити усмерени ка унапређењу услуга у заједници, јачању међусекторске сарадње, развоју персонализованих модела подршке и примени принципа достојанства, доступности и правичности. Управо такав приступ ће омогућити да систем социјалне заштите не буде простор искључења, већ оснаживања – подршка која не замењује самосталност, већ је подупире и води ка пуној друштвеној укључености.

Кључне препоруке:

1. Унапређење људских ресурса:

- Повећати удео стручних радника и сарадника у систему, уз обавезну обуку и специјализацију за рад са корисницима у високом степену функционалне зависности.
- Обезбедити стимулисање рада у јавном сектору како би се задржали и мотивисали стручњаци.

2. Улагање у услуге у заједници:

- Убрзати развој дневних и услуга подршке за самостални живот, као и иновативних услуга у заједници, нарочито у неразвијеним регионима.
- Повећати стручну и финансијску подршку локалним самоуправама за развој алтернативних модела заштите.

3. Јачање породичних модела заштите деце:

- Развијати програме подршке породицама са бројним и сложеним проблемима које су у ризику од издвајања деце из породице.
- Интензивирати развој хранитељства, посебно за децу млађу од три године, уз континуирану едукацију и финансијску подршку хранитељима. Такође, подржати иницијативу за усвајање Правилника о пружању услуга породичног смештаја за одрасла и старија лица, како би се уредила и унапредила област породичног смештаја одраслих.

- Јачати мере осамостаљивања и подршке после изласка из установа, нарочито за младе који напуштају систем социјалне заштите, како би се смањио ризик од сиромаштва, бескућништва и социјалне искључености.
4. Инклузија особа са инвалидитетом/сметњама у развоју:
- Улагати у програме подршке за живот у заједници, у складу са Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом.
 - Развити моделе персонализоване подршке и индивидуалних планова неге.
5. Планирање засновано на подацима и правима корисника:
- Унапређивати и развијати обавезне механизме мониторинга квалитета услуга социјалне заштите.
 - Обезбедити активну партиципацију корисника у планирању и процени услуга, уз поштовање њихових права и достојанства.
 - Успоставити редовно праћење дужине боравка у установама и индикатора повезаних са исходима смештаја, ради бољег планирања и процене ефикасности мера социјалне заштите.
6. Родно осетљиво планирање:
- Приликом развоја политика и услуга, водити рачуна о корисницама и њиховим специфичним потребама у области здравствене заштите, неге и заштите од насиља, обзиром да је већи удео жена међу корисницима домског смештаја.
7. Решавање регионалних неравномерности:
- Дефинисати мере за подршку развоју смештајних и ванинституционалних услуга у недовољно покривеним регионима (Шумадија и Западна Србија, Јужна и Источна Србија).
 - Ревидирати Уредбу о мрежи установа од 2013. године.